

Historik

Midsommarkransen och Aspudden är, tillsammans med Råsunda, Stockholms första egentliga förstäder. Förutsättningen för utbyggnaden var den omfattande industrietableringen vid Liljeholmen. Förstäderna tillkom genom privata initiativ. Runt industrierna växte det upp kåkstäder. Bostadsbristen och misären gjorde att fastighetsspekulanter såg det lukrativa i att bygga mer ordnade förstäder åt industriarbetarna och deras familjer.

Trakten vid dagens Midsommarkransen och Aspudden var ett lantligt område som låg under Årsta gård och senare Hägerstens gård ända fram till 1870-talet. Då befolkningen ökade, började det växa fram olika verksamheter i anslutning till de äldre torpen, t.ex. blomsterodling och slakterier.

Kort om stads- och landskapsbild

Midsommarkransen och Aspudden var lantliga miljöer fram till 1870-talet. Förstäderna byggdes ut efter sekelskiftet 1900 av privata fastighetsbolag. Industrierna vid Liljeholmen var en viktig faktor och dit gick den nyanlagda spårvägen. Arkitekten P.O. Hallman ritade organiska stadsplaner för de båda förstäderna, som till sin struktur finns kvar än idag. Under tidigt 1910-tal byggdes mer än tusen bostäder, men utbyggnaden gick snart i stå och återupptogs först på 1930-talet. 1940-talet innebar stark expansion och förstäderna fick i stort sett sin nuvarande utbredning. Den äldsta bebyggelsen har karaktär av tät stenstad, medan den i utbredning dominerande bebyggelsen från 1930-40-talet präglas av lamellhus i uppluckrade kvarter. Naturmarken är sparad tätt in på byggnaderna och genomkorsad av enkla gångstråk och trappor.

Topografin har präglat områdets riktningar och utbredning. Gröna fronter skapar karaktär, framförallt Hägerstensåsens sluttningar och förkastningsbranten mot Vinterviken. Hägerstensåsen skär centralt genom området och utgör en topografisk gräns mellan stadsdelarna. Siluetten av bebyggelse ovan trädskronorna uppe på bergryggarna utgör ett återkommande motiv.

Förstädernas uppkomst

Aspuddens exploatering påbörjades av firman Byggnads AB Manhem. Arkitekten P.O. Hallman ritade 1906 en modern organisk stadsplan med slingrande gator och utspridda monumentalbyggnader där Blommensbergsvägen var huvudgata. Manhemsbolagets från början filantropiska inriktning minskade efter byte av dess ledning; stadsplanen reviderades, blev stramare och med högre exploateringsgrad. Nuvarande Hägerstensvägen (då Jarlagatan) invid gamla vägen till Hägerstens gård blev det nya stråk vid vilket de första kvarteren började byggas år 1910. Hallman gjorde 1918 en utökad stadsplan för området, vars struktur med gator och kvarter till stora delar ligger kvar även om innehållet har ändrats.

På 1960-talet förslummades områdenas centrala delar. Genom att bygga ut servicen för unga och gamla, samt bygga större familjelägenheter försökte man i slutet av 1970-talet föryngra och förstärka förstäderna. Sedan 1990-talet har antalet stockholmare ökat kraftigt. I bostadsbristens spår har det under 2000-talet tillkommit ny bostadsbebyggelse i områdena. Bebyggelsen som kompletterar kvartersstaden från 1970-90-talet är anpassad till denna i skala och ofta med en efterhärmande stil. Kännetecknande för 2000-talets bebyggelse är att den tillför en ny skala till de gamla förorterna, antingen avsevärt högre och större byggnader på industritomter eller något högre och bredare byggnader vid anpassning till befintlig bostadsbebyggelse. Markbehandling och byggnadernas anslutning till mark håller ofta låg kvalitet. Parkeringen är ofta i garage under mark med överbyggda gårdar.

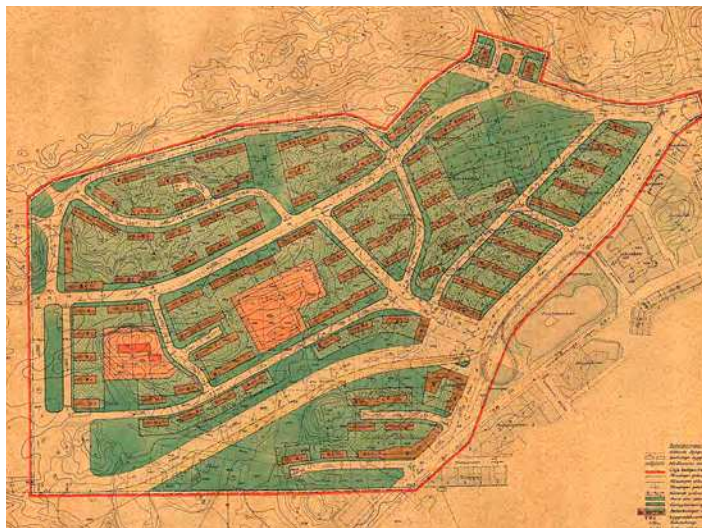
Entrén till Midsommarkransen och Aspudden vid Hägerstensvägen präglas av storskaliga väg- och verksamhetsytor. E4:an skapar en kraftig barriär. Topografin gör att det finns få kopplingar mellan stadsdelarna, men den skapar även vida utblickar. Området har en tydlig bebyggelsefront vid Södertäljevägen.

Midsommarkransens exploatering skedde samtidigt som Aspuddens. Fastighets AB Tellus köpte de fyra torpen Stora och Lilla Nyborg, Kristineberg samt Midsommarkransen i avsikt att exploatera området med villor samt att anlägga ett tegelbruk. Området döptes till Tellusborg. Tegelbruket blev dock ett misslyckande och bolaget gick i konkurs. Ett nytt bolag, Nyborgs AB, köpte år 1907 området. Två bolag bildades för att exploatera området; Tellusborgs fastighets AB och AB Förstaden Midsommarkransen. Gränsen mellan bolagens områden gick längs med Stockholms stads vattenledning från Norsborg, idag Vattenledningensvägen. Hallman fick i uppdrag att rita en stadsplan liknande den i Aspudden. Även i Midsommarkransen reviderades de första planerna för att få högre exploatering. Tomtförsäljning och bostadsbyggande påbörjades år 1909. Kommunikationerna med Liljeholmen och innerstaden var viktiga för områdenas attraktion. Den privata spårvagnslinjen Södra förstadsbanan invigdes år 1911 för att möta detta behov.

Mellan år 1909 och 1912 byggdes mer än tusen bostäder i de båda förstäderna. Bebyggelsen ritades till stor del av samma välrenommerade arkitekter och ingenjörer. Standarden var efter tidens mått mätt god. Lägenheterna var dock svåruthyrda. Hyrorna var lika höga som i innerstaden och tiderna var svåra. Vid första världskrigets utbrott upphörde i stort sett utbyggnaden i båda förstäderna.

Stor expansion 1930-40-tal

På 1930-talet återupptogs utbyggnaden. I Aspudden blev HSB den dominerande aktören som uppförde moderna flerbostadshus på tomma tomter i kvartersstaden. Midsommarkransen kompletterades på samma sätt och i än större omfattning. Midsommarkransens centrala kvarter präglas fortfarande av funktionalistisk bebyggelse inpassad i den nationalromantiska stadsplanen. Utlokaliseringen av

Detaljplan för LM-staden Midsommarkransen år 1938, Stockholms stad P1986Aa

Hägerstensvägen sedd från öster, runt år 1930.

Aspuddens utvidgning med ny modernistisk bebyggelsen vid Manhemsgatan och öster ut, runt år 1940.

Stadsplan för Aspudden år 1918, Stockholms stad P1124Aa

Midsommarkransen från ovan runt 1932. Lagg märke till spårvagnens vändplan vid nuvarande Svandammsparken.

L.M.Erikssons fabriker till Telefonplan blev den stora motorn i Midsommarkransens utbyggnad. Fabriken började byggas år 1936. Samtidigt byggdes arbetarbostäder strax intill, efter en helt ny sorts stadsplan med upplösta kvarter och lamellhus i park.

Aspudden expanderade starkt under 1940-talet. Den äldre stadsplanens struktur levde kvar, men fylldes med lamellhus och punkthus i park, till största delen uppförda av allmännyttan. På Aspuddens högre partier uppfördes också privata småstugor. Samtidigt skedde en större befolkningsomflyttning i Aspudden. Midsommarkransen växte norrut och söderut under 1940-talet. Längs med Bäckvägen byggdes lamellhus i privat regi och på berget vid Främlingsvägen byggde Stockholmshem barnrikehus. Vid Telefonplan tillkom ett nytt centrum med medborgarhuset Midsommargården och ovanför Södertäljevägen byggde Svenska Riksbyggen punkthus. Under pågående krig byggdes brandstationen i hörnet Tellusborgsvägen – Bäckvägen. Hägersten blev 1957 en egen församling och en ny kyrka, Uppenbarelsekyrkan uppfördes på berget vid Bäckvägen åren 1959-1961.

Nedgång och återhämtning

På 1960-talet förföll de båda förstäderna. Barnfamiljerna övergav de omoderna husen i förstädernas centrala delar. Den kvarvarande åldrande befolkningen utgjorde ett svagt underlag för service och handel. Spårvägen lades ner och ersattes med tunnelbana år 1964. Den ökande bilismen på Hägerstensvägen, som efter rivningen av spårvagnsspåren blivit fyrfilig, bidrog till otrivseln. Diskussioner fördes runt 1970 om man skulle riva Aspuddens "bullerslum" närmast Hägerstensvägen, men istället genomfördes en radikal upprustning och modernisering. Bullret minskade då man stängde av Hägerstensvägen för genomfart västerut. Vid

tunnelbanestationen i Midsommarkransen genomfördes en citysanering i miniatyr där flera äldre fastigheter ersattes av ett större komplex med Domus varuhus och hyreslägenheter.

Från slutet av 1970-talet sökte man stärka närförorterna genom att bygga nya bostäder med större lägenheter, daghem och servicehus. I Aspudden byggdes Örnen på berget ovanför Vinterviken, samtidigt som Aspuddens centrala delar sanerades. I Midsommarkransen byggdes äldrecentret Kastanjen och nya bostäder, bl.a. norr om Fastlagsvägen och i kvarteret Silvergranen.

Under 2000-talet har Stockholms invånarantal ökat och närförorterna utgjort ett alltmer lockande bostadsalternativ. En stor mängd nya bostäder byggs i båda förorterna, främst på gamla industritomter, men även på så kallade lucktomter. Flytten av Konstfack till den gamla Ericssonfabriken har bidragit till Midsommarkransens popularitet.

Områdets övergripande karaktärsdrag Landskap och topografi

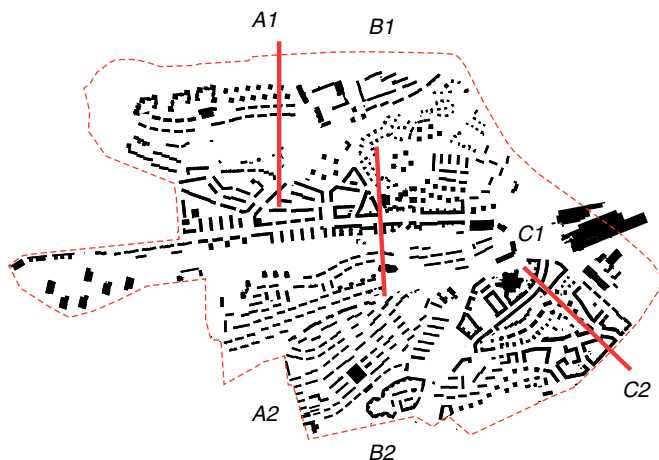
Aspudden och Midsommarkransen präglas av de topografiska förutsättningar som skärgårdslandskapet i Stockholm ger. Entrén till båda stadsdelarna sker framförallt genom den dalgång som löper ända fram till Årstavikens vatten. De båda stadsdelarna ligger inom ett kraftigt kuperat område, med tvärgående höjdåsar med tvära förkastningsbranter i östvästlig riktning. Topografin har i hög grad präglat områdets dominerande riktningar och utbredning. Hägerstensåsens förlängning skär centralt genom området och utgör genom sin topografi en gräns mellan stadsdelarna. Aspudden avgränsas i sin tur norrut mot Vinterviken av ytterligare en förkastningsbrant ned mot Vintervikens tydligt definierade dalgång.

Ur Topografi Corpsen från 1861 visar landskapets branta topografi. Underst i bilden sträcker sig Hägerstenåsens landform sig in från sydväst, på vars spets Främlingsvägen ligger idag. Utmed dalgången löper den gamla vägen till Hägerstens gård (idag Pilgrimsvägen). Där gården Stora Nybohof en gång låg ligger nu SL:s stora bussdepå.

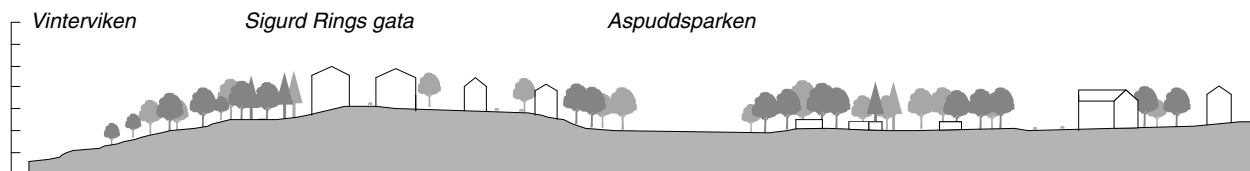

Friliggande smalhus skulle föra in luft och ljus i bostäderna. LM-staden, Midsommarkransen.

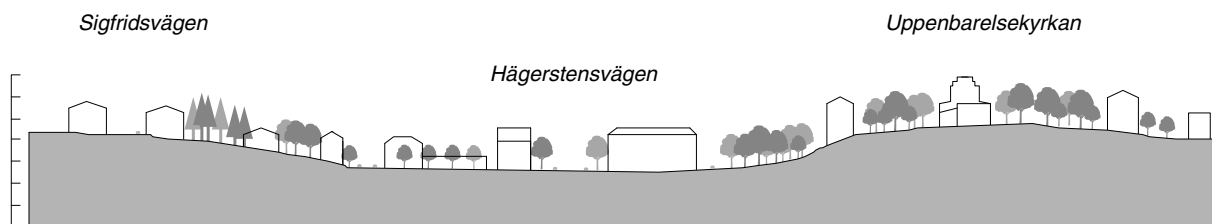

Bebyggelsens placering i landskapet

Medan stenstaden håller sig på relativt plan mark, breder husen i park ut sig över hela topografin. Bebyggelsen utnyttjar naturen och förstärker dess karaktär genom att variera hushöjder och husens placering. Siluetten av bebyggelse uppe på bergåsarnas längdriktning, ovan trädkronorna, utgör ett återkommande motiv, som är karaktäristiskt för stadsdelarna. Vissa enklaver markerar en slutpunkt för stadens utbyggnad, exempelvis längs återvändsgränder och längs höjdryggar i områdets utkant, medan andra öppnar för framtida expansion, såsom vid Hägerstensvägen. Mängden hus i park överträffar i omfång vida områdets stenstadskärnor.

Sektion A1-A2 visar den norrgående trädbevuxna förkastningsbranten ned mot Vinterviken. Uppe på höjdryggen står bebyggelsen utmed Sigurd Rings gata som sedan övergår till Aspuddsparkens trädinramade dalstråk med låg bebyggelse, djurhållning och café. Till höger äldre förstadsbebyggelse.

Sektion B1-B2 visar Hägerstensvägens dalstråk i mitten. Till höger reser sig Hägerstensåsens höjdrygg där Uppenbarelskyrkan placerats som ett landmärke på toppen. Till vänster punkthusen på berget vid Sigfridsvägen.

Sektion C1-C2 visar Midsommarkransens slutna stenstadskvarter med låga punkthus på höjdpardiet i mitten. I sydöst övergår kvarterstaden i Södertäljeledens storskaliga trafikrum.

Stads- och landskapselement

Landmärken, orienteringspunkter och siluetter

I stadsdelarna finns få landmärken i bemärkelsen höga byggnader eller konstruktioner och endast ett fåtal områden med hög bebyggelse. Karaktäristiska byggnader och bebyggelsesiluetter utgör istället betydande orienteringspunkter, exempelvis 1980-talsbebyggelsen längs Örnbacken i Aspudden, den uppstickande bebyggelsen på höjdpartiet kring Främlingsvägen och S:t Sigfrids kyrka mot Essingeleden.

Tornet vid Telefonplan (strax utanför utredningsområdet) är det landmärke som syns tydligast i stadsdelen. Uppe på höjden och centralt i området ligger Uppenbarelskyrkan; det givna landmärket i området.

Bebyggelsefronter- och fonder

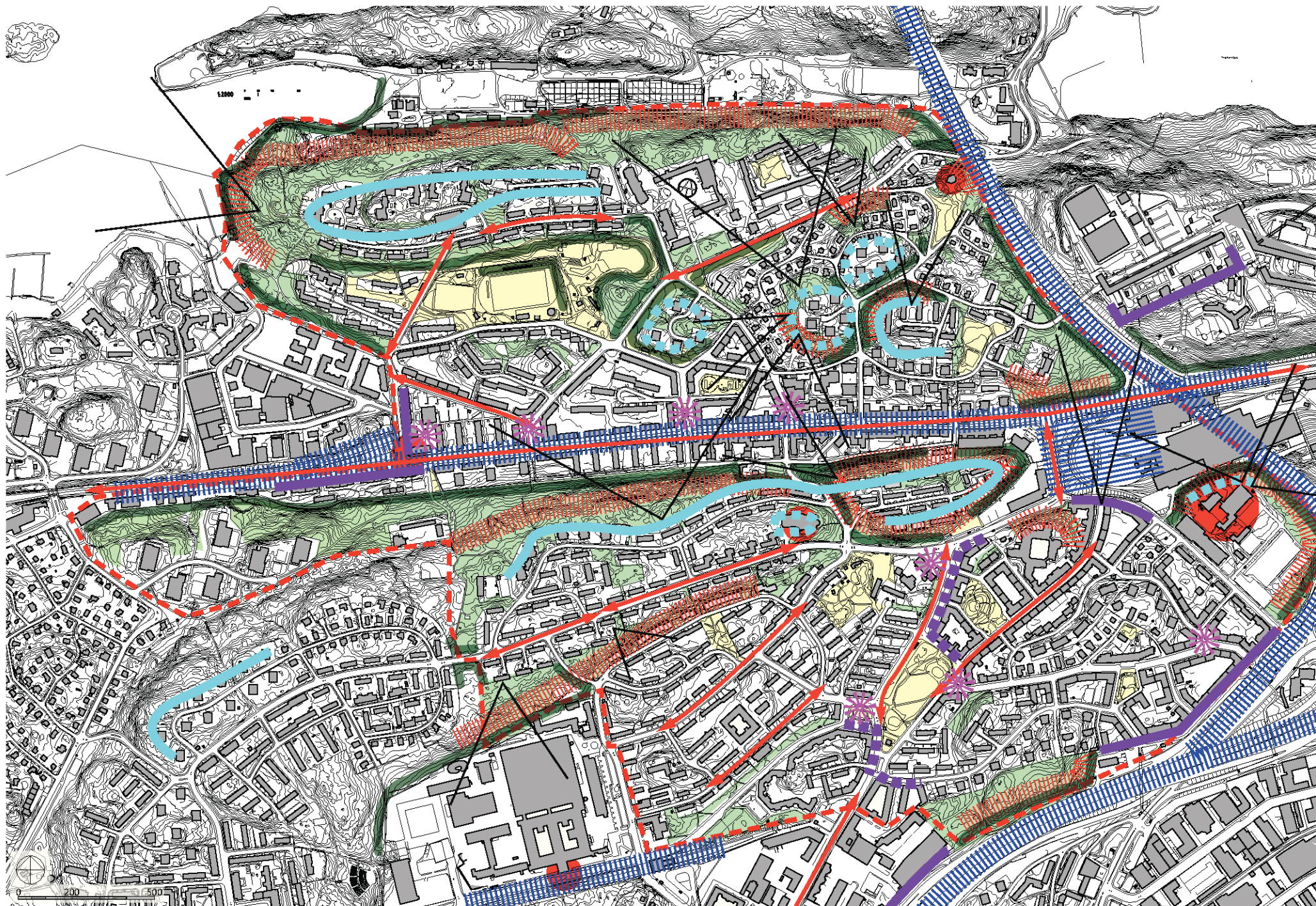
Fronten mot E4:an är den del av området som överlägset flest människor upplever, som resenärer längs vägen. Området har en sammanhållen bebyggelsefront mot Södertäljevägen. Inom stadsdelen finns även tydliga bebyggelsefonder som utgör gräns mellan de slutna bebyggelsekvarteren i Midsommarkransen och Telefonplan, mot den friare grupperade bebyggelsen vid Svandammsparken och Tellusborgsvägen. Hägerstensvägen har under senare tid byggts ut mellan Axelsberg och Örnsberg med en kompakt bebyggelsefront på södra sidan av gaturummet.

Stads- och landskapselement

- Slutna vegetationsytor
- Öppen yta
- Bebyggelsefront
- Bebyggelsefond inne i stadsdelarna
- Bebyggd siluett
- Bebyggd fond i topografiska höjdlägen
- Grön front
- Topografisk barriär
- Byggd barriär
- Siktstråk
- Landmärke
- Utblick
- Platsbildningar

Siluetten av Aspudden sett från Sigfridsvägen. Till vänster sticker de sex våningar höga punkthusen vid Sverkersgatan upp över trädskronorna. Till höger i bild syns bebyggelsen vid Örnsberget som följer höjdryggen.

Stads- och landskapselement

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

Gröna fronter

Området visar upp tydliga gröna fronter med sammanhållna vegetationspartier längs de obebyggda delarna vid E4:an och längs de tvärgående branterna genom området. Hägerstensåsens skogsbevuxna sluttningar, från Hägerstensåsens bebyggelse fram till Främlingsvägen utgör karaktäristiska gröna fronter för området. Även den norrvända förkastningsbranten ned till Vinterviken utgör en tydlig grön front. Aspudsparkens dalstråk ramar in av trädbevuxna längsgående vegetationspartier som sparats mellan park och bebyggelse. Inom Aspudden utgör även den sparade naturmarken runt topparna på Schlytersvägen gröna fronter som möter gatunätet.

Siktstråk och utblickar

I området finns möjlighet till vida utblickar från flera av höjdpartierna. Tillgängligheten till dessa platser är dock begränsad, eftersom de ligger i naturmark bakom

bostadsfastigheter mot gata och inte har några offentliga stråk kopplade till sig. Från klipporna på Örnberget ges utblick över Mälaren. Vyer finns även från Hägerstensåsens slänter. Ett flertal bostadsfastigheter är placerade i höjdlägen, vilket ger vida utblickar och boendekvalitet.

Barriärer

Området är på flera sidor omringat av E4:ans stora motorleder vilka skapar kraftiga infrastrukturella barriärer. Södertäljevägen och Essingeleden bildar tillsammans en halvcirkel runt stadsdelarna i öster och söder. Hägerstensvägen är den centrala förbindelsen genom Aspudden mot Hägersten och utgör en infrastrukturell barriär tvärs genom området. Då Hägerstensvägen och delvis även tunnelbanan löper parallellt med Hägerstensåsens branter, förstärks barriäreffekten mellan stadsdelarna. Topografin medför att det finns få tvärgående kopplingar mellan stadsdelarna.

Entréer

Hela entrépartiet mot Midsommarkransen och Aspudden vid Hägerstensvägen präglas av storskaliga väg- och verksamhetsytor, framförallt bensinstation och SL:s depåområde. Det skapar en mental barriär, då ytorna är otydliga, bullriga och dåligt anpassade för oskyddade trafikanter. Aspudden har en tydlig entrépunkt vid Örnbergs tunnelbanestation, med ett högre nybyggt punkthus som agerar landmärke i fonden sett från Axelsberg.

Bebyggelsen på berget vid Främlingsvägen utgör en karaktäristisk siluett vid entrén till Midsommarkransen från Hägerstensvägen.

Nytt punkthus markerar Örnbergs centrum. Huset vänder sig med balkonger och stora fönster mot Axelsberg. Hägerstensvägen.

Utblick över Vinterviken och Mälaren från Örnberget, Aspudden.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

Bebyggelsens karaktär

Förstad 1910-1920-tal

Den äldsta bebyggelsen återfinns utmed de gamla spårvägslinjer som fanns vid Hägerstensvägen, Tellusborgsvägen och Svandammsvägen. Dessa vägar är än idag centrala stråk i områdena, trots att spårvägslinjerna ersattes av tunnelbanan år 1964.

Aspudden och Midsommarkransen har karaktären av tät stenstad i de äldsta delarna runt tunnelbanestationernas uppgångar. Det är gatustråken man rör sig i och där finns service och verksamheter samlade. Stenstadskaraktären är mycket påtaglig och identitetsskapande i båda stadsdelarna. På baksidan av de centrala kvarteren luckras dock den täta staden upp. De slutna kvarteren öppnar sig mot soliga väderstreck och gatorna intill är bebyggda med hus i park; villor, punkthus, tjockhus eller lamellhus.

Stadsplaneidealen vid 1900-talets början har varit styrande för utformningen av gator, kvarter och hus. Det romantiska förhållningssättet till naturen och historien återspeglas i gatunätet och bebyggelsens utformning. Den nationalromantiska stilen med högresta tak, torn, burspråk, användning av natursten eller tegel som ornament på i övrigt slätputsade fasader var en för tiden modern tolkning av en historisk stadsbebyggelse. Formspråket lämpade sig väl när man ville tänja på stadsplanens bestämmelser om hushöjder, eftersom exempelvis tornuppbyggnader och bostäder under de branta takfallen inte räknades in i fasadhöjden. Stadsplanebestämmelserna som tillät tre hela våningar mot öppna platser eller breda gatustråk och två hela våningar mot smala gator avspeglas i bebyggelsen från den tidiga stensstaden.

Hygien och modernism 1930-1940-tal

I Aspudden och Midsommarkransens centrala delar byggde man under början av 1930-talet vidare på de äldre stadsplanernas slutna kvarters- och bebyggelseformer. För att åstadkomma bättre förutsättningar för allas tillgång på ljus och luft öppnade man upp kvarteren mot något soligt väderstreck. Eftersom detta minskade byggrätten kompengades byggherrarna genom högre hushöjder. Midsommarkransen präglas särskilt mycket av funktionalistisk bebyggelse inpassad i en äldre struktur. Området runt tunnelbanans södra utgång utgör idag ett centrum som till största delen består av sådan bebyggelse.

Med LM-staden, som byggdes under 1930-talets senare del, nådde man tidens ideal om en hälsosam, demokratisk och funktionell stad; lamellhusbebyggelse med genomgående lägenheter, stora fönster mot solen och naturmark runt

Stenstadens äldre bebyggelse i med två våningar på vänster sida möter den funktionalistiska bebyggelsen i tre våningar på den högra sidan. Vattenledningsvägen, Midsommarkransen.

Bebyggelse i tidig funktionalistisk stil följer den gamla stadsplanen. Junkergatan, Aspudden.

Stadsplanebestämmelserna har kringsgåtts med bostäder under branta takfall. 1910-tals bebyggelse utmed Hägerstensvägen.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

husen. Bebyggelsen är homogen och enkel med slätputsade fasader i tre våningar, enstaka balkonger och flacka pulpettak.

På 1940-talet fick de båda stadsdelarna i stort sett den utbredning de har idag. Den kraftiga expansionen av områdena skedde enligt samma modernistiska ideal som tidigare och nu exploaterades även höjderna med flerbostadshus. Husen varierade oftast mellan tre och fyra våningar. Lägenheterna blev större till ytan och därmed ökade husens djup något. De enkla lamellhusen i park ligger längs med sluttningarnas höjdkurvor och följer trädtopparnas höjd. Där lamellhusen placeras på plåtar, omgivna av hållmark, bildar husen en siluett som förstärker höjdsträckningen, men oftast följer lamellhusen trädkronornas höjd. På särskilt kuperad mark uppfördes punkthus som skjuter upp över trädtopparna och accentuerar höjden. Bebyggelsen är samkomponerad med topografin och naturmarken fungerar som ett podium. 1940-talsfasaderna

är putsade eller av tegel under flacka sadeltak till följd av den materialbrist som rådde under kriget. Men utöver det fanns en formvilja som yttrade sig i en viss oregelbundenhet, entrédörrarna gavs olika karaktär, franska fönster med smidesdetaljer dekorerade fasaderna och lameller kunde ställas i vinkel så att de bildade öppna gårdsrum.

Tillägg under 1950-1970-tal

I stadsdelarna finns få inslag av 1950-70-talsbebyggelse. Vid nuvarande Örnsberg finns några kvarter med lamellhus från denna tid. De skiljer sig från den tidigare bebyggelsen genom att de i mindre mån vänder sig mot omgivningen. Husen har platta tak och husdjupet har ökat då lägenheterna blivit ännu större. I anslutning till Axelsberg (Hägersten) finns höga skivhus vid Gösta Ekmans väg som byggnadsfirman Olsson och Rosenlund lät uppföra vid 1960-talets slut. För att åstadkomma goda ljusförhållanden till alla invånare står de placerade i parkmark med långa avstånd mellan husen.

Bebyggelse typer

- Torp äldre än förstaden*
- Ursprunglig förstadsbebyggelse i slutna kvarter, ca 3 våningar*
- Kompletterande förstadsbebyggelse i slutna kvarter, upp till 5 våningar*
- Lamellhus/småhus i park, 3-4 våningar*
- Punkthus/tjockhus upp till 5 våningar*
- Villor/radhus*
- Kyrkor, skolor och annan samhällig service som tydligt annonserar sin funktion*
- Låg bebyggelse, 1-2 våningar, med skilda verksamheter som daghem, affär, bensinmack, garage etc.*
- Högre bebyggelse, skivhus och punkthus, 6-8 våningar*
- Tillfälliga byggnader*

Friliggande småhus med fyra våningar och sparade gatuträd. Schlytersvägen, Aspudden.

Detaljriktad med små medel hos Stockholmshems barnrikehus. Främlingsvägen, Midsommarkransen.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

Bebyggelse typer

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

Upprustning och förtätning 1970-1990-tal

De senaste dryga trettio åren har präglats av en vilja att återupprätta närförorten. De tillägg som tillkommit är bostadshus med stora lägenheter anpassade till barnfamiljer, samt servicebyggnader för unga och gamla.

Daghemmen är låga paviljonger med ljusa träfasader. De har en lätt karaktär, som om de är tillfälliga gäster i området, och de omges av inhägnade gårdar. Under 2000-talet har provisoriska daghem uppförts för att tillgodose det ökade barnafödandet. De är inte anpassade till stadsväven utan uppförda enbart för att tillfälligt utöka antalet daghemsplatser.

Bebyggelsen från 1970-90-talet som kompletterar kvartersstaden och är uppförd i en befintlig gatumiljö är oftast helt anpassad till denna i skala och med en efterhärmande stil. Där bebyggelsen uppförts på tidigare oexploaterad mark visar den tydligare sin tids arkitekturstil. Det rör sig ofta om djupa byggnader under dominerande tak. Fasaderna består ofta av tegel i flera kulörer och har kraftfulla balkonger.

Förtätning 2000-tal

Under 2000-talet har en reaktion kommit på det postmoderna dekorerade byggnadssätt som hämtat sin inspiration från traditionella byggnadsstilar. Istället syns en återgång till modernismens stramare byggnadssätt. Denna stil har bland annat använts vid kompletteringar i befintliga strukturer, men byggnaderna skiljer ändå ut sig från befintliga hus. Större lägenheter och parkering inom byggnaderna driver upp husdjupen, hissinstallation medför ofta ökande antal våningar och många byggbolag vill skapa attraktiva boenden genom att ge alla lägenheter en balkong.

Byggnadernas anslutning till mark behandlas ofta styvmoderligt liksom själva markbehandlingen. Det kännetecknande för den nya bebyggelsen är att den tillför en ny skala till de gamla förorterna, antingen avsevärt högre och större byggnader på industritomter eller något högre och bredare byggnader vid anpassning till befintlig bostadsbebyggelse.

Bostadsområde vid Örnberget i olika typer av tegel från 1980-talet med tillhörande parkeringsgarage i fonden.

Kompletterande bebyggelse från 70-talet följer skala och taklutning från den tidiga stensstaden dock med mindre fönster och inslag av betongelement. Midsommarkransen.

Nybyggt hus i funktionalistisk stil. Byggnaden särskiljer sig genom betydligt djupare huskropp och dominerande balkonger.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

Grönskans karaktär vid bebyggelse

Stenstaden och stadsdelsparker 1910-1920-tal

Utmed Hägerstensvägens tidiga stenstadsbebyggelse i Aspudden står bredkroniga gatuträd placerade där husfasaderna dragits in från gaturummet. De bildar en rytm av gröna rum och blickpunkter utmed det ursprungliga gatuutsnittet. Midsommarkransens äldsta centrala delar saknar i stor utsträckning gatuträd vilket gör att stenstadens hårdgjorda rum upplevs mer påtagliga. I stadsdelen är det istället de centralt placerade stadsdelsparkerna Julikullen och Svandammsparken (från 1917 års detaljplan), som bidrar till grönskan. Dessa parker liknar i utseende och funktion de stadsdelsparker som finns i Stockholms innerstad.

Hus i park och förädlad natur 1930-1940-tal

Under 1930- och 40-talet övergavs den slutna kvartersstrukturen. Runt de uppluckrade kvarteren sparades naturmark tätt inpå byggnaderna. I Aspuddens höjdlägen möter gatorna naturmarken med berghällar, tall och björk, medan bebyggelsen placerats högre upp på sluttningarna. Utmed Blommenbergsvägen i Aspudden samt Bäckvägen i Midsommarkransen planar terrängen ut på ömse sidor av vägarna. Där breder stora ekar ut sina krontak och ramar in gaturummet. Ekarna är en rest från det äldre haglandskapet och berättar därigenom om områdets tidigare historia. De klippta gräsmattorna under träden bidrar till en parkkaraktär som är speciell för området. Aspudsparken utvecklades med funktioner för allmän idrott och frisksport under 1940-talet. Parken har en friare karaktär, med öppna gräsytor, planterade dungar och solitära träd, som ramar in av en krans av sparad naturmark.

Gröna rumsbildningar med äldre gatuträd utmed Hägerstensvägen, där bebyggelsen har dragits tillbaka. Aspudden.

Midsommarkransens stadsdelsparker ger grönska åt gaturummet. Julikullen till höger och Svandammsparken rakt fram.

Klippta gräsmattor under bredkroniga ekar utmed Bäckvägen, Midsommarkransen.

Bebyggelsen är placerad på höjderna, medan naturmark med sparade berghällar möter gaturummet. Schlytersvägen, Aspudden.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

I LM-staden är de smala lamellhusen placerade i naturmark där så få ingrepp så möjligt har gjorts i topografin. Marken är hårdgjord endast vid entréer. Långa stråk av sammahållen naturmark har sparats mellan husen och gjorts tillgänglig via enkla gångstråk och trappor. På de informella bostadsgårdarna finns en förädlad natur med för tiden vanligt förekommande arter som olvon, björk och hjärtbergenia utplacerade mellan mossbeklädda bergshällar och klippta gräsmattor. Ett återkommande motiv i stadsdelarna är snedställda husgavlar mot gatan samt tillbakadragna parallellställda lameller med medvetet placerade gatuträd i förgårdsmark. Senare tids krav på sophantering, miljöstugor mm, som inte planerats in från början, tar dock allt större plats i gaturummet.

Funktionsseparering 1960-1970-tal

I utbyggnadsetapper från 1960-70-talet är oxel ett karaktärsträd, kring parkeringar eller som inramning av bostadsgårdar. Bebyggelsen vid Örnbergs centrum vänder sig bort från gatan och har entréer mot avskilda gårdsrum. Gårdarna är funktionellt indelade, med gräsmattor, prydnadsplanteringar och lekplatser, utförda med ett strikt och geometriskt formspråk. Marken i övrigt domineras av de stora markparkeringarna som avgränsar kvarteret från resten av stadsdelen.

Trädgårdskaraktär och tydliga gränser 1980-1990-tal

Grönytorna runt bebyggelsen från 1980-90 talen präglas av viljan att tydligare gestalta gränsen mellan privat och offentligt. Det stora bostadsområdet vid Örnberget i Aspudden samt punkthusen uppe på Fastlagsvägen i Midsommarkransen har en mer sluten trädgårdskaraktär med mindre prydnadsträd och låga trästaket, alternativt

häckar av till exempel brudspirea, som ramar in de små förgårdsmarkerna. En liten och intim skala, som ibland står i kontrast mot de massiva huskropparna.

Förtätning 2000-tal

Förtättnings- och infillbebyggelse under 2000-talet skiljer ofta ut sig från äldre bebyggelsemiljöer genom att parkeringen är inrymd under bostadsgårdarna och för utemiljöns torftighet. Höjdskillnader löses med murar av prefabricerade betongelement. Stora asfalterade ytor tillgodoser krav på framkomlighet för sop- och brandbilar, men lämnar mycket att önska vad gäller markbehandling. Detta är problematiskt där man har förtätat med bebyggelse i lägen med kraftiga lutningar. Där har parkeringshusen utformats som stora fönsterlösa socklar i slänterna och bildar ett visuellt negativt inslag i sin omgivning. De överbyggda

Friliggande smalhus med sparade gatuträd på förgårdsmark, LM-staden, Midsommarkransen.

Kvartersmark med parkkaraktär samt smala passager som binder ihop kvarteren, LM-staden, Midsommarkransen.

Bebyggelse från 70-talet vid Örnbergs centrum. Husen har vänts bort från gatan och angörs via gångvägar i kvarteret.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen

gårdarna på bjälklag tillåter sällan något större jorddjup, vilket bidrar till att det är svårt att få in grönska i form av buskar eller större träd på bostadsgårdarna.

Förskolepaviljonger i parkerna 2000-tal

Tillfälliga förskolepaviljonger har varit lösningen för att klara de senaste årens växande barnkullar. Dessa placeras, i brist på annan plats, i parkstråken där de splittrar och skär av parkrummen med svårutnyttjad impedimentmark som bildas på de omgivande parkytorna i anslutning till paviljongerna. Markbehandlingen kring paviljongerna är pover och av tillfällig karaktär.

Hus i nyfunktstil i brant backe. Husets höga sockel gör att platsen framför upplevs som ödslig. Vallfartsvägen, Midsommarkransen.

Tillfällig förskolepaviljong blockerar entrén till Enbackens park och har en torftig markbehandling, som endast syftar till att hantera höjdskillnader och lösa angöring.

Bebyggelse från 1980- 90 talet där gården ramas in av lågt trästaket. Fastlagsvägen, Midsommarkransen.

Nybyggda radhus i funktistil där förgårdsmarken består av stora sluttande asfaltsytor. Rimbervägen, Aspudden.

Mötet med ursprungligt parkstråk i Lurparken är löst med prefabricerade L-stödmurar. LM Ericssons väg, Midsommarkransen.

Landskapsanalys Aspudden/Midsommarkransen